

NENAD MEMIĆ: RJEČNIK GERMANIZAMA I AUSTRIJACIZAMA U BOSANSKOME JEZIKU. Sarajevo: Connectum, 2014., 285 stranica (ISBN 978-9958-29-059-6).

Nenad Memić, autor *Rječnika germanizama i austrijacizama u bosanskome jeziku*, doktor je germanističkih i magistar anglističkih znanosti. Rođen je u Sarajevu 1977. gdje je i završio osnovno- i srednjoškolsko obrazovanje, diplomirao anglistiku i germanistiku te radio kao asistent za njemački jezik. Doktorirao je na Sveučilištu u Beču s temom jezičnog dodira između njemačkog i bosanskog jezika. Trenutačno živi i radi u Beču kao urednik, lingvist i publicist. Najveći dio njegova znanstvena opusa čine rezultati istraživanja jezičnih dodira između njemačkoga i južnoslavenskoga govornoga područja, u čijem se opusu posebno ističe vrijedna monografija na njemačkom jeziku pod naslovom *Entlehnungen aus dem österreichischen Deutsch in der Stadtsprache von Sarajevo* iz 2006. godine (Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, Europäischer Verlag der Wissenschaften).

Memićev *Rječnik germanizama i austrijacizama u bosanskome jeziku* iz 2014. godine, koji je svojevrsna nadopuna već spomenutoj monografiji iz 2006., broji 285 stranica i sastoji se od *Predgovora* (str. 7–10), *Deset pitanja i odgovora uz ovaj rječnik* (str. 11–43), *Popisa riječi* (str. 45–271), *Popisa izvora* (str. 273–276), *Korisne literature* (str. 277–280), sažetka na njemačkom (str. 281–283) i kratke bilješke *O autoru* (str. 285). Kako naglašava u *Predgovoru*, njegov *Rječnik* ‘najsuvježiji je rezultat moga gotovo petnaestogodišnjeg interesa i proučavanja fenomena jezičkoga kontakta između njemačkog i južnoslavenskih jezika, posebno bosanskog’

(str. 9). U nastavku *Predgovora* autor govori o intenzivnim vezama zapadnog Balkana s njemačkim govornim područjem koje postoje od davnina, a koje su i dandanas jake. Naime, njemački je jezik danas u Bosni i Hercegovini najčešće drugi strani jezik u školama, a velik je broj iseljenika iz cijelog Balkana upravo u zemljama njemačkoga govornog područja. Prema autoru, cilj ovog *Rječnika* bio je sakupiti najčešće germanizme, leksičke rezultate tog intenzivnog jezičnog dodira, u suvremenom bosanskom jeziku, kako u standardu, tako i u supstandardu. Kao osnovom rječničke građe autor se poslužio vlastitom studijom o germanizmima (zapravo austrijacizmima) u govoru grada Sarajeva iz 2006. godine.

Nakon kratka *Predgovora* slijedi *Deset pitanja i odgovora uz ovaj rječnik* (str. 11–43), odnosno prvenstveno teorijski dio koji je autor podijelio u deset iznimno preglednih i informativnih poddjelova. U prvome poddjelu, odnosno pitanju pod naslovom *Zašto je nastao ovaj rječnik?* (str. 13–16), autor objašnjava kako je opisivanje leksičkog fonda jednog jezika proces kojem se teško nazire kraj: ‘[j]ezik je sistem koji se mijenja i konstantno evoluiru u cilju da pronade što adekvatnije i što ekonomičnije načine da ograničenim resursima izrazi sve kompleksniji svijet u kojem živimo’ (str. 13–14). Stoga su rječnici, poput autorova, ‘važna /.../ karika u lancu opisivanja jezika kao sistema komuniciranja. Oni su mjesta dokumentacije leksičkog blaga određenoga jezika’ (str. 15). Kako autor nadalje ističe, njegov je rječnik ‘skromni prilog leksikografiji bosanskoga jezika’ (str. 16).

U drugome pitanju naziva *Šta je to jezički kontakt?* (str. 16–19) autor objašnjava kako jezični kontakt postoji od samih početaka jezikâ, a najčešći i

najintenzivniji su oni dodiri koji uključuju dvije jezične zajednice koje žive jedna pored druge. U današnje vrijeme, obilježeno migracijama i velikim utjecajem medija, sve su intenzivniji i dodiri između različitih jezičnih zajednica. Kao rezultat neposrednog ili posrednog utjecaja jednog od jezika dolazi do promjena u leksiku, pri čemu se posuđuju različiti jezični elementi. Kao autor naglašava, najčešći oblik posuđivanja, koji je ujedno najbrži i najjednostavniji, jest leksički, a leksemi koji ulaze u sustav jezika primatelja na dulje vrijeme nazivaju se posuđenicama ili *transferskim riječima*. Osvrnuvši se na oba naziva, autor zaključuje kako je potonji zapravo mnogo bolji termin, iako se koriste oba, također u njegovu radu. Naime, kako je poznato iz kontaktološke literature, termin *posuđenica* i nije naj sretniji termin jer jezik primatelj, nakon što svom sustavu prilagodi dotični jezični model, na kraju ne vraća inojezični materijal. Stoga se autor u ovom dijelu opredjeljuje za termin *transferska riječ*, koja se u novijim dodirnojezikoslovnim radovima počinje sve više koristiti, i *leksički transfer* umjesto posuđivanja. Pri kraju ovog dijela autor ističe kako po načelima moderne lingvistike posuđenice (odnosno, transferske riječi) ni u kojem slučaju nisu manje vrijedne od riječi domaćeg porijekla. Štoviše, ako se pojedina posuđenica udomaći u jeziku, nema potrebe puristički je izgoniti iz tog jezika i zamjenjivati je odgovarajućom domaćom riječju ‘jer obje riječi na jednako dobar način ispunjavaju svoju ulogu u jeziku’ (str. 19).

U sljedećem pitanju pod nazivom *Zašto dolazi do leksičkog posuđivanja?* (str. 19–21) autor objašnjava kako je glavni razlog leksičkog transfera potreba popunjavanja semantičkih praznina u jeziku primatelju kada govornici, u

pravilu dvojezični, osjete da ne postoji odgovarajuća domaća riječ za određenu pojavu. Takve se posuđenice nazivaju *kulturalnim posuđenicama*. Međutim, mnogi se leksemi ne posuđuju iz potrebe, nego iz prestiža, pri čemu je danas engleski jezik upravo najprestižniji jezik iz čije se leksičke riznice posuđuje u druge jezike.

U četvrtom poddijelu autor se bavi pitanjem *Šta su to germanizmi i austrijacizmi?* (str. 21–26). Prije odgovora na to pitanje autor ističe kako njemački jezik spada u pluricentrične jezike, a on se u svim svojim varijantama i registrima govori u Njemačkoj, Austriji i većem dijelu Švicarske, gdje postoje određene tipične leksičke razlike. Zbog toga što je dodir njemačkog i bosanskog ostvaren uglavnom preko austrijske varijante, autor je imao potrebu izdvojiti i u naslovu i sâmomu radu austrijacizme kao zasebnu podskupinu germanizama. Radi lakšeg utvrđivanja podrijetla posuđenica, u *Rječnik* su uneseni oni germanizmi i austrijacizmi koji su u južnoslavenske dijalekte, posebno uključujući one na prostoru BiH, ušli nakon 16. i 17. stoljeća.

Sljedeće logično pitanje koje autor postavlja jest *Otkud germanizmi i austrijacizmi u bosanskome jeziku?* (str. 26–33), za koje on daje okviran pregled njemačko-bosanskih dodira od sâmihi svojih početaka (od najranijih jezičnih dodira germanskih i slavenskih plemena). Najviše se osvrće na razdoblje kasnog srednjeg vijeka, odnosno na 13. i 14. stoljeće, kada dolazi do dodira Sasa, koji se na prostorima Srebrenice, Olova, Fojnice i Kreševa doseljuju kao rudari, i Bosanaca (otada se već javljaju, autor pretpostavlja, riječi *šljam* > *Schlamm*, *šljaka* > *Schlacke* i *kvarac* > *Quarz*). Međutim, intenzivnije jezičnokulturne veze s njemačkim govornim područjem

počinju se razvijati od kraja 17. stoljeća, sa svojim vrhuncem u 18. i 19. stoljeću. Tada, nakon Karlovačkog mira iz 1699. godine, dolazi do utvrđivanja granice između Habsburškog i Osmanskog carstva na Uni, Savi i Dunavu. Kolonizacijom područja srednjeg Podunavlja od strane bečkog dvora dolaze doseljenici iz Bavorske, Rajnske oblasti, Donje i Gornje Austrije, Štajerske te osobito Švapske, svi poznati i nazivani Švabama, a za vrijeme prve Jugoslavije još i folksdojčerima. Također, austrougarskom okupacijom 1878. godine, u BiH se doseljuje preko 100.000 austrougarskih oficira i službenika, ali i drugih doseljenika Monarhije (Hrvata, Srba, Slovenaca, Čeha itd.), koji sa sobom donose svoje brojne germanizme i austrijacizme. U usporedbi s tim narodima, autor stoga zaključuje kako su germanizmi i austrijacizmi zbog intenzivnijih kontakata rašireniji u hrvatskim i srpskim govorima nego u bosanskohercegovačkim, no tipično je za germanizme u bosanskom to što su se oni dalje prilagođavali i razvijali značenjske nijanse kakvih nema u hrvatskim i srpskim govorima.

Sâm se pak njemački jezik u BiH koristio kao materinski jezik doseljenika, kao službeni jezik u internoj administrativnoj komunikaciji austrougarske uprave, ali i u tisku. Međutim, nakon Prvog svjetskog rata i stvaranjem Jugoslavije njemački jezik gubi na utjecaju. Tek njemačkom okupacijom BiH u Drugom svjetskom ratu, odlaskom jugoslavenskih inženjera i tehničara na obrazovanje u Njemačku te generacija gastarbajtera od 60-ih i 70-ih godina nadalje dolazi do novih jezičnih dodira, no mnogo slabijeg intenziteta.

U sljedećem pitanju naziva *Iz kojih varijeteta njemačkoga jezika dolaze naši germanizmi i austrijacizmi?* (str. 33–34), autor, naglašavajući važnost fo-

netske slike germanizama, objašnjava kako je većina germanizama u bosanski došla iz standardnih varijanti njemačkog jezika, ali i iz različitih dijalekata, najčešće bavarsko-austrijskih, a rjeđe švapskih. Drugim riječima, germanizmi poput *bajc*, *madrac* ili *šablon* bez nastavka *-e* govore nam to da su preuzeti iz kolokvijalnog austrijskog jezika ili južnonjemačkog, a takve se fonološke osobitosti mogu jasno utvrditi i kod ostalih posuđenica.

Osim varijeteta njemačkog jezika, autor se u svom radu dotiče i varijeteta bosanskog jezika te postavlja sljedeće pitanje: *U kojim varijetetima bosanskoga jezika nalazimo germanizme i austrijacizme?* (str. 34–36). Prema njegovu zaključku, zbog standardizacijskih procesa koji započinju već krajem 19. stoljeća, a nastavljaju se kroz cijelo 20. stoljeće, u standardnom se bosanskom jeziku nalazi sve manje germanizama te se oni obično zadržavaju u supstandardnim varijetetima kao što su kolokvijalni jezik, dijalekti, sleng, tehnički i kulinarski žargon itd., u kojima se i dandanas nalazi većina germanizama i austrijacizama, iako se javlja trend njihova opadanja u upotrebi. Upravo zbog pripadnosti različitim varijetetima i registrima bosanskog jezika, pored svakog leksema u autorovu rječniku nalazi se i vrlo koristan podatak o njegovoj sociolingvističkoj i stilističkoj pripadnosti.

Osmo autorovo pitanje glasi ovako: *Mogu li ovaj rječnik koristiti govornici hrvatskog ili srpskoga jezika?* (str. 36–38). Na ovo pitanje autor odgovara potvrdno, objašnjavajući kako neovisno o različitim standardizacijskim i sociolingvističkim procesima, današnji standardni bosanski, crnogorski, hrvatski i srpski čine jedan polistandardni, odnosno policentrični jezik, koji neki nazivaju i srednjojužnoslavenskim dija-

sistemom, a germanizmi i austrijacizmi širili su se upravo kroz njegov čitavi dijalekatski kontinuum.

U pretposljednem pitanju naziva *Šta je purizam?* (str. 39–43) autor se dotiče purističke problematike koja je često vezana uz posuđivanje, a koje se dotaknuo i u sâmom *Predgovoru*. Premda jezični purizam podrazumijeva izbjegavanje stranih riječi i njihovo zamjenjivanje odgovarajućim domaćim riječima, suvremena lingvistika takav proces smatra neprihvatljivim i anakronim, argumentirajući to time kako sve riječi u jeziku imaju istu vrijednost i punopravno članstvo u jeziku, bez obzira na podrijetlo. Pritom autor naglašava kako je primaran zadatak lingvista opisivanje, a ne propisivanje, jer se propisivajućim izbacivanjem određenih riječi u jeziku samo smanjuje njegova izražajna snaga. Tu činjenicu autor oprimjeruje germanizmima poput *šarafciger* (< *Schraubenzieher*), *rajsferšlus* (< *Reißverschluss*) i *šajba* (< *Scheibe*), čije se standardne inačice (*odvijač*, *patent-zatvarač* i *vjetrotbran*) ne koriste ni u službenoj komunikaciji, prvenstveno zbog toga što su semantički neprecizne, mlađe i sâmim time općenito manje poznate. Stoga popularne teze o kvarenju i propadanju jezika zbog inojezičnog utjecaja autor, kao i moderna lingvistika, smatra neprihvatljivim. Kao primjer autor nam daje slučaj bosanskog jezika koji je tijekom povijesti bio izložen mnogim inojezičnim utjecajima, ali zbog njih nije propao niti se pokvario, nego se, naprotiv, obogatio, što i pokazuje ovaj rječnik.

Posljednje Memičevo pitanje glasi *Kome je namijenjen ovaj rječnik?* (str. 43). Na to pitanje autor izravno i bez nepotrebnih komplikacija ukratko odgovara da je njegov *Rječnik*, kako se iz ovog prikaza već može naslutiti, 'popularnonaučni i namijenjen je svima

onima koji se interesiraju za lingvistiku i, konkretnije, jezičko posuđivanje' (str. 43). Također, zbog svoje preglednosti, *Rječnik* može biti zanimljiv i bosanistima (kroatistima, serbistima), germanistima, ali i lingvistima različitih specijalnosti.

Nakon teorijskog dijela slijedi glavni dio Memičeva *Rječnika* pod nazivom *Popis riječi* (str. 45–271). Za razliku od monografije iz 2006. o austrijacizmima u sarajevskome govoru koja je oko pitanja organizacije rječničke građe bila postavljena onomaziološki (pojmovno), ovaj je *Rječnik* koncipiran prema uobičajenijem abecednom popisu. Uz korisne naputke o organizaciji natuknica i općenito o korištenju rječnikom, autor navodi oko 1100 germanizama i austrijacizama u bosanskom jeziku s informacijama o izgovoru, podrijetlu, stilu, registru, značenju, mogućim kolokacijama i frazemima. Uz to svako je značenje potkrijepljeno rečeničnim primjerom iz bogatog jezičnoga korpusa bosanskog jezika, uključujući i koristan podatak o ekscerpiranom izvoru. Što se izvora tiče, autor se koristio mnogim *online*-izvorima (preko 200), koje uz datum njihove posjete i navodi, te tiskovinama (oko 20) uz datum njihova objavljivanja. Primjera radi evo nekoliko nasumično odabranih rječničkih natuknica:

àblendovati, àblendujēm (**ablenden**) 1. naizmjenično paliti duga i kratka svjetla u noćnoj vožnji, blicati – /.../ dok iz suprotnog pravca panično *ablenduje* neka limuzina sa evropskom registracijom (Dani, 8.4.2005.); 2. [sleng] namigivati, treptati očima – *I u tom mraku mi ponekad jedan drugome àblendujemo*. (Dani, 8.4.2005.).

kábal, kábala, káblovi (**Kabel**) izolirana žica koja provodi električni napon – *Općina je prošle godine položila optički kabal od Jelaha do Tešnja /.../* (Osl., 30.4.2006.) v. **kabel**, **kabl**

päf (baff) začuden, iznenaden • **biti (ostati)**
paf biti (ostati) zatečen, iznenaden – *Već sam ti naveo i previše činjenica na koje si ostao paf /.../* (sport-sport.ba, 8.4.2013.)

tänkati, tãnkãm (tanken) [razg.] puniti rezervoar benzinom – *Zaradim sakupljajući otpad da mogu tankati gorivo i za pivo.* (cafe.ba, 31.7.2013.)

Nakon *Popisa riječi*, na sãmom kraju *Rječnika*, kako smo već naveli, nalazi se osnovni popis *Korisne literature*, sažetak na njemačkome jeziku i kratka bilješka *O autoru*. Ako bismo na kraju ovog prikaza trebali ocijeniti ovaj Memićev rad, mogli bismo na temelju svega ovdje navedenog zaključiti kako se uistinu radi o hvalevrijednom doprinosu istraživanja njemačko-bosanskih jezičnih dodira i dodirnome jezikoslovlju općenito, koji može biti zanimljiv i lingvističkoj i općenito nelingvističkoj populaciji. Bez obzira što je ovaj rad svojevrsna kruna autorova višegodišnjeg bavljenja jezičnim dodirima, uvjereni smo kako ovaj rad nije njegov posljednji rad s ovog područja. Štoviše, kako *Rječnik* zbog svoje informativnosti može biti koristan i bosansko- i njemačkogovorećim interesentima i istraživačima jezičnog dodira, smatramo da će on, zahvaljujući Nenadu Memiću, zasigurno potaknuti i druge istraživače da se otisnu u uvijek zahvalne vode bosansko-njemačkih jezičnih dodira.

Krunoslav Puškar

krunoslavpuskar2@gmail.com

ELKE HENTSCHEL, THEO HARDEN: EINFÜHRUNG IN DIE GERMANISTISCHE LINGUISTIK.

Bern etc., Peter Lang, 2014, 238 str. ISBN 978-0343-1740-5 (print), ISBN 978-3-0353-0640-8 (eBook)

Najnoviji *Uvod v germanistično jezikoslovje* sestavlja 16 poglavij o izbranih področjih raziskovanja (germanskih) jezikov. Avtorja Elke Hentschel (profesorica germanističnega jezikoslovja na Univerzi v Bernu, sicer (so)avtorica več referenčnih del s področja nemške slovnice) in Theo Harden (profesor jezikoslovja na University College v Dublinu in na univerzi v Brasiliji (Univesidade de Brasilia)) sta delo sestavila na osnovi dolgoletnih predavateljskih izkušenj na različnih univerzah, v različnih jezikovnih okoljih in v raznolikih študijskih programih. Vsebine so izbrane tako, da dajejo širši vpogled v osnove jezikoslovnega raziskovanja in so lahko osnova za intenzivnejši jezikoslovni študij. Kljub temu, da sta avtorja v prvi vrsti germanista, je delo dovolj široko zasnovano, da služi tudi kot splošen uvod v jezikoslovno tematiko, še posebej, ker je vsako poglavje opremljeno s kratkim seznamom priporočene strokovne in znanstvene literature.

Monografijo uvaja poglavje, posvečeno poglavitnim vidikom leksikalne semantike (*Können Wörter müde machen? Semantik*, E. Hentschel). Avtorica bralca seznanja s temeljnimi vprašanji pojava, dojemanja in raziskovanja leksikalnega pomena; nazorno uvede Saussurjevo zamisel o besedi kot jezikovnem znaku s kompleksno pomensko platjo, predstavi poglavitne pristope k razumevanju in jezikoslovni razlagi pojma pomen, ki ga prepričljivo utemlji z medbesednimi relacijskimi razmerji. – Besedje je obravnavano tudi v poglavju z naslovom *Wo*